

«Қазақ қазақ болғанда, өзіне арналған, сыбагасына тиген жалғыз мейрамы - Наурызнама».

МӘШІҮР ЖУСІП.

«Наурызнама»

Әз Наурыз дегенде «Әзиз, таза, ең жақсы, құрметті ай келді, күн келді» деген мағынада айтылады. Яғни бұл Наурызды айрықша құрмет тұтудан, басқа айлардың барлығынан жоғары санаудан туған. Dana халқымыз наурызды бірліктің, татулықтың, еңбектің, көктемнің, ізгіліктің, бақыттың мерекесі ретінде тойлаған.

Наурыз мерекесіне адамдар бір-бірімен жылы жүзде амандастып, Наурыз бата береді, Наурыз көже ішеді, араздасып жүрген ағайынды татуластырып, мұсәпір, мүгедектерге жәрдем береді, үлттық ойындар өткізіп, ән-жыр айтады, күй тартады (өнерпаздар), бітепген

тойдан ілгері болады екен. Едіге би Баянауланың бауырында жұз кісі болып, Қызылтаудағы Сәті тасында отырған Мырзағұл баласы Сәті мырзаға барып, наурызды қылдырамын деп атқа мінген екен дейді. Сәті мырза үйде жоқ екен. Қансонар болған соң, буркіт алып, аң аулауға шығып

бұлақтардың көзін ашып, жерге тал отырызыады. Бұл күні жақсы тілек тілеу, құттықтау, кешірім жасау, табысу сияқты адамгершілік қасиеттер көрініс тауып, кейінгі үрпақ сондай жақсы өнегеден үлгі алған. Ал Наурыздың ұлыстың ұлы күні деп аталуы Нұх пайғамбардың есімімен байланысты. Демек, бұл наурыздың көнеден келе жатқан мереке екенін аңғартып тұрғандай.

Қазақ зиялышарының шығармаларына көз жүгіртер болсак, наурыз сегіз күн тойланған екен. Оны «Наурызнама» деп атаған. Бұған Мәшһұр Жүсіптің: «Жиырма тоғыз жасымда Бұқары шәрітте Фабдолла ханың Наурызнама тойының ішінде сегіз күн болдым» деген сөздері дәлел болмақ. Әдетте, наурызнаманы бай, ауқатты кісілер жасаған. Бірақ әр шаңырақта тойлау да дәстүрге айналған. Жылдың алғашқы күнінде қар жауса, «ақша қар», жаңыр жауса «нұр жауды» деп шаттанған. Наурызнаманың негізгі көркі - жастар, ұйымдастырушысы - ауқатты адамдар, берекесі - ауыл ақсақалдары, ырығы ақ дастарқан болған. Жастар алтыбақан құрып, тойдың сәнін кіргізеді. Ән мен би, ойын-сауық түннің бір уағына дейін созылған. Наурыз күні думан-тойды аталарамыз наурызнама атаған. Абай Құнанбаев: «... Ол күнде Наурыз деген бір жазғытурым мейрам болып, наурызнама қыламыз деп, той, тамаша қылады екен. Сол күні «ұлыстың ұлы күні» дейді екен. Бұл күнде бұл сез құрбан айтына айтылады...», деп жазған.

Ертедегі дәстүр бойынша наурызнаманың сегізінші күні «той тарқар» болады. Мұнда атжарыс пен курес ұйымдастырылып, сыйлықтар үlestіріледі. Мәшһұр Жүсіп шығармасына тағы бір көз жүгіртсек: «Дәл сегізінші күн мазаршәриф делінеді. Қожа Бәһуалдин әулиениң басындағы көлшікке қант төгіп, суды қант татытып жүрт жабыла ішіп, той тарқар болады», - деп жазады. Қарт-қарияларға арналған «бел көтерерде» тіске жұмсақ, тілге майда тағамнан дәм тартылады. Бұл «наурыз көжеге» жалғасады. Наурыз көже - бұл тек наурыз тойына ғана тән, барша жиналған жүртқа арналған мерекелік тағам. Оны әр үй жеті түрлі дәмнен: сут, ет, тұз, тары, құрт, т.б. сол секілді тағамнан басқа қазы, шұжық қосылып, сый ретінде қонақтарға ұсынылады.

Мәшһұр Жүсіптің «Наурызнама» деген енбегінде наурызнаманың Баянаула төнірегінде де тойланғаны жазылған. Үйсін Төле билердің заманында наурызнаманың қадір-күны астан,

кеткен екен. Баяу деген бәйбішесі:

- «Мырзаның ас-суды алып кеткен жоқ» деп, аста-төк наурызнама қылыпты. Баяу бәйбіше Едігеге сіз бір жақтан бір жаққа бара жатқан жолаушы емессіз, әдейі наурызнама қылдыра келдініз. Ұдайы сегіз күн қылмаған сон, мұны қылуға не сәндігі бар? - деп сегіз күн күтіп сыйлап, бір күннен бір күнін асыра беріпти.

Сәті мырза алдырған тұлқілерінің ішінде бір қара тұлқісі бар, наурызнаманың үстіне келіп қалыпты. Қара тұлқіні алғанына бір қуанып, «Наурызнама қылдырамын» деп, Едігенің келгеніне екі қуанып: - Бұл наурызнама Баяудікі болды. Мен ұрғашының наурызнамасына ортақтаспаймын! - деп, басы Едігенің өзіне түйе бастатқан тоғыз, одан кейінгісіне: біріне түйе, біріне ат, жұз кісіден бір кісіні құр қоймай, ең аяғы атшыларға дейін бір-бір матадан үlestіріп: «Міне, - мениң наурызым!», - деп сый қылыпты.

Наурыз жайын үкітіратын кітаптың атын «Салдама» дейді екен. Ол күнде тілі орамды, сөзге шешен шалдардың батасы болады. Қожа кітап оқығанда, шалдар бата қылғанда жүрт жылап, шулап: «Әмин» деп отыратын болған. Мал сойып, наурызнама қылуға шамасы келмейтін кедейлер жалғыз қой соиса да, наурыз күні бір қазан көжеге салып: «Ауылға татырамыз!» - деп, басын сақтап қояды. Байлардың бәйбішелері ірімшік пен майдан жасап, қарын-қарын жентілдейді. Қыстың күні: «Бұл жентінізді қашан бастайсыз, бізге қашан татырасыз? - деушігे: «Шырақтарым, әлі Самарқандың көк тасы жібігенде, бұл жентіл де өзі балқып, босайды. Сонда бастаймын! Осы күнде қайыршықтай қап-қатты, пышақ ете ме!» дейді екен. Мәшһұр Жүсіп: «Міне, мен осы жентіл жасатып, дәл наурыз деген күн бастатып көрген кісімін. Айтқаны - айтқандай!» - деп жазады.

Сөзімді Мәшһұр Жүсіптің төмендегі тұжырымымен қорытындылағанды жөн көрдім: «Елді, жүртты онға бастаймын! Ілгері басуына, мал басы есүіне тілеулем боламын!» деушілер... осы наурызды құрметтеп: «Ұлыстың ұлы күні» атандырып, той-тамаша қылдыруға тырысуы керек».

Ардақты ағайын, Әз Наурыз мейрамы қашанда елімізге ырыс, ынтымақ, бақыт сыйласын! Бак берсін, Қыдыр дарысын! Ұлыс оң болсын, ақ мол болсын!

Әсет ПАЗЫЛОВ,
Баянауыл ауданы, Жаңажол ауылы.
Мәшһұр Жүсіп мұражайы.